

STRUVE MERIDIAANIKAAR UNESCO MAAILMAPÄRANDI NIMEKIRJAS!

T. Viik

Tänavu suvel täitus kümne riigi geodeetide ja astronoomide unistus – neid riike läbiv Struve meridiaanikaar kanti maailmapärandi nimekirja. See toimus 15. juulil Durbanis, Lõuna-Aafrikas, kus UNESCO Maailmapärandi Komitee oma istungit pidas.

Tegelikult sai asi alguse juba 1993. aastal, kui Eesti Geodeetide Ühing, Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Instituut (praegu Tartu Observatoorium) ja Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseum korraldasid 26. - 28. augustini Friedrich Georg Wilhelm Struve, Johann Heinrich Mädleri ja Ernst Julius Öpiku mälestusele pühendatud rahvusvahelise teaduskonverentsi.

Kanada astronoom Alan Batten, kes oli tollal ühtlasi Rahvusvahelise Astronoomiauniooni asepresident, tegi ettepaneku võtta selle konverentsi lõpus vastu kaks resolutsiooni, millest esimene käsitles palvet kümne riigi valitsustele hoida Struve pärandit ja pöörduda UNESCO poole selle kaare maailmapärandi hulka kandmiseks (Tähetorni Kalender, 1994, lk. 46-49).

Tollal sellest ettevõtmisest midagi välja ei tulnud, kuid jonnid ei jäetud.

Tallinnas 2002. aastal toimunud rahvusvahelise konverentsil “Struve kaar 150”, kust võtsid osa kõigi nende riikide esindajad, kust Struve kaar läbi läheb – seega siis Norra, Rootsi, Soome, Venemaa, Eesti, Läti, Leedu, Valgevene, Moldova ja Ukraina esindajad, otsutati, et pöördutakse uuesti nende riikide valitsuste poole sama palvega – teha UNESCOle ettepanek Struve kaare maailmapärandi nimekirja kandmiseks. Soome esindajad olid nõus seda projekti vedama hakkama. Ühtlasi otsustati, et edaspidi hakkavad nende kümne riigi esindajad kohtuma regulaarselt igal aastal, et anda aru Struve pärandi hoidmisest ja kavandada ühisaktsioone geodeesia, selle ajaloo ning üldse teadusajaloo tutvustamiseks oma riikides.

Ei ole üleliigne meenutada, et selle konverentsi organiseerisid Eesti Geodeetide Ühing, Eesti Maa-

UNESCO tõenduskiri

amet, Eesti Põllumajandusakadeemia ja Tartu Ülikool. Nagu näha, Tartu Observatooriumit organiseerijate hulgas ei olnud, kuid kaks ettekannet meilt seal siiski olid - I. Pustõlniku ja minu omad. Oma häbiks pean tunnustama, et ma ei võtnud algul kuigi tõsiselt EPMÜ professori Jüri Randjärve ettepanekut sellel konverentsil ettekandega esineda, aga kuna ta mulle visalt peale käis, siis andsin ma alla ja rääkisin F.G.W. Struve Tartu-aastatest. Nüüd tagasi vaadates olen ma prof. Randjärvele väga tänulik, sest nii sattusin ma sisse geodeetide rahvusvahelisse sõpruskonda.

Tallinnas võeti vastu otsus tulla kokku 2003. aastal Valgevenes ja nii ka tehti. Järgmine kokkutulek toimus 2004. aastal Moldovas. Tartu Ülikooli lahkel kaasabil oli mul võimalus seal ka viibida ja teha ettekanne F.G.W. Struve Liivimaa topograafisest mõõtmisest. Konverentsi korraldajad viisid meid Põhja-Moldovas asuvasse külla nimega Rudy, kus eelmisel suvel oli kindlaks tehtud Struve punkti olemasolu lamedal künkal paiknevas õunaaias. Kuna selle koordinaadid olid teada, siis GPSi

Soome Maa-ameti peadirektor Jarmo Ratia oma töölaua taga

abil otsiti umbkaudne koht ja pandi sõdurid kui tasuta tööjõud kaevama. Ning praktiliselt kohe leiti ka tellistest laotud reeper umbes 1.5 meetri sügavusel maa all – kindral Carl Tenner, kes seal kraadimõõtmisi organiseeris, oli oma meeskonna eeskujulikult välja õpetanud!

Moldova konverentsil otsustati moodustada kõigi kümne riigi esindajatest koosnev koordinatsioonikomitee, kes omakorda nimetab esimehe ja kolmeliikmelise büroo kolmeks aastaks. Esimeheks valiti kohapeal Soome esindaja Jarmo Ratia ja bürosse said Moldova, Venemaa ja Eesti esindajad.

Jan de Graeve kõnelemas Oravivuori lael. Kõrval seisab Jarmo Ratia 88-aastane isa

Vahepeal olid Soome Maa-ameti peadirektor Jarmo Ratia ja peainsener Pekka Tätilä suutnud kümne riigi kultuuriministriumitelt välja võluda vastava pöördumise ning need 2004. aasta alguses ka UNESCOle esitada. Reaktsioon järgnes pea kohe, sest 2004. aasta suvel käis ICOMOSi (valitsusväline organisatsioon International Council on Monuments and Sites) esindaja hollandlane Willem J.H. Willems läbi kõik need 34 Struve punkti, mida kümme riiki olid esitanud. Ilmselt oli tema aruanne ettepanekut soosiv, nii et Pekka Tätilä sai 19. juuli õhtul mulle rõõmsalt helistada – ma olin teda sellel päeval juba mitu korda oma küsimustega tülitanud, et meie ettepanek on vastu

võetud. Praktiliselt pole olevat olnud vaja midagi eriti seletadagi. Meie esitusel oli vähemalt kaks omadust, mis Maailmapärandi Komiteele väga meeldisid – tegu oli tehnoloogilist laadi mälestusmärgiga, millist poldud ammu esitatud ja teiseks oli ta väga rahvusvaheline (täpsemalt on sellest kõigest lugeda aadressil: <http://whc.unesco.org/en/list/1187>).

Peab kindlasti märkima, et kogu selle maailmapärandi nimekirja kandmise protseduuris aitasid meid tublisti Rahvusvahelise Maamõõtjate Föderatsiooni esindajad Jan de Graeve ja James Smith.

Nii et kui kümne riigi esindajad tänavu augusti lõpul Helsingis kokku tulid (tõsi, Ukraina esindaja puudus), kus kohal viibis ka UNESCO esindaja Peter Stott, siis sai Jarmo Ratia juba riikide esindajatele UNESCO tõenduskirjad kätte jagada. Helsingis täpsustati, kuidas tähistada Struve punkte. Lepiti kokku, et punkti juures on lühike tekst riigikeel(t)es ja inglise keeles (ja kui keegi tahab, siis võib ju keeli lisada). Punkti juurde viiva tee algusesse tuleb aga panna üles pikem tekst selle kohta, miks see Struve kraadimõõtmine üldse ette võeti, mis sellest kasu tõusis, kes konkreetselt seal punktis mõõtis jne.

Kohe Helsingi konverentsi alguses viidi meid aga Jyväskylä lähedal Korpilahtis asuva Oravivuori otsa, kus üks Struve punktidest paikneb. Sinna püstitasid soome geodeedid juba kuus aastat tagasi torni, mille jala küljes on nüüd vastav tekst. Kuigi sinna oleks saanud ka otse mööda kuiva maad, otsustasid võõrustajad meid sinna viia laevaga mööda imekaunist Päijänne järve. Natuke üle 100 meetri kõrguse mäe otsa minekul andsid tooni kaks 88 aasta vanust geodeeti – need olid Jarmo Ratia isa ja tema kursusekaaslane geodeesiaõpingute aegadest! Eesti delegatsioon – Tartu Ülikooli Muuseumide direktress Reet Mägi, Eesti Maa-ameti geodeesia ja kartograafia osakonna juhataja Kalev Pärtna ja allakirjutanu, pani hoolega tähele, kuidas soomlased olid ühe oma kuuest Struve punktist tähistanud, et kasulikku ka meie kolme punkti – Võivere, Simuna ja Tartu Tähetorni – juures rakendada.

Koosolekul otsustati veel, et järgmise aasta 17. juunil võiks kõik kümme riiki avada üks oma punkt pidulikult, kandes seda avamist üle riigitelevisioonis.

Arvestades Tartu Tähetorni erakordselt suurt tähtsust otsustati pöörduda Eesti kultuuriministri poole, et see aitaks Tartu Ülikooli kui tähetorni omanikku rahaliste vahendite leidmisel Tartu Tähetorni remontimiseks. Tegelikult olid Jarmo Ratia ja Pekka Tätilä käinud Tartu ülikooli rektori professor Jaak Aaviksoo juures juba 2005.a. maikuus ikka selle eesmärgiga, et rõhutada tähetorni remondi vajadust ja selle tähtsust.

Helsingis lepiti kokku, et järgmine kokkusaamine toimub 2006.a. suvel Rootsis. Selle ettepaneku oli teinud Rootsi esindaja Hans-Fredrik Wennström.